

Un molí senyorial dels Centelles o els molins de Llobateres de l'alta vall del riu Tenes

Treballs

Antoni Pladevall i Font

Historiador

L'estudi dels antics molins és un tema que cada vegada interessa més els historiadors i els qui es dediquen a la recerca de velles manifestacions d'antigues indústries. El seu estudi té un lloc destacat en el que s'ha convingut a anomenar, potser de manera un xic abusiva, «l'arqueologia industrial».

Els molins es poden estudiar des de molts vessants: com a enginy industrial, com a font notable d'ingressos econòmics per als seus amos o senyors, com a dret senyorial o monopoli exercit pels seus propietaris, com a resta arqueològica, etc.

Aquí prescindirem de tota exposició tècnica o genèrica per a centrar-nos en un molí concret que il·lustra moltes de les coses que podríem avançar en el pla purament teòric¹.

La construcció i l'explotació d'un molí era una empresa que requeria força cabals, i per això inicialment trobem la majoria dels molins en les mans de famílies aloeres, de pagesos rics, de monestirs o d'altres entitats laiques o religioses econòmicament potents. Al llarg dels segles X i XI, a semblança del que va passar amb la possessió de la terra, els molins varen caure en les mans dels

¹ Hi ha molta literatura sobre els molins. En el pla tècnic és recomanable l'obra de Jordi BOLÓS i Josep NUET: *Els molins fariners*. Col·lecció Ventall, Barcelona, 1983. Per a fer-se una idea de la gran abundància de molins, és bo repassar l'inventari de Salvador PALAU i RAFECAS: *Els molins fariners a Catalunya*, I (1992) i II (1995), o bé l'obra de Gonzal CUTRINA: *El Ripollès. «Molins fariners»*. Ripoll, 1993.

senyors territorials o feudals, fossin aquests laics o eclesiàstics, és a dir, famílies militars o senyoriales, o bé catedrals, monestirs o canòniques.

L'etapa que podríem denominar *senyorial* dels molins va del segle XI al XIV. El despoblament i el desgavell econòmic que es van produir entrat el segle XIV van fer que s'abandonessin molts molins i que els que varen restar passessin a l'explotació directa d'algunes famílies pageses com a emfiteutes o simplement arrendatàries dels antics senyors. Molt aviat, pagesos o persones acabalades també aixecaren nous molins, per bé que amb una autorització i pagant sempre un cànon al senyor jurisdiccional del terme, que es considerava senyor de totes les aigües que corrien per la seva jurisdicció.

Ens seria fàcil acumular bibliografia per a donar suport a aquestes generalitats, però no ho creiem convenient perquè el que exposarem a continuació ho justificarà amplament. Recordem, tanmateix, que casos semblants al que s'exposarà aquí es troben a un radi de pocs quilòmetres de distància del molí que estudiarem. Així, tenen un gran interès històric, i fins i tot arquitectònic i tècnic, el molí i l'estructura del bonic Castellnou de la Plana, situats a migdia de la vila de Moià: una antiga *Domus de Molendinis*

—posseïó de la potent família Planella— convertida en castell termenat per privilegi reial del 1381². A tocar de la Garriga, al riu Congost, hi ha el Molí de Blancafort, inicialment la *Domus o fortitudo de Blancafort*, propietat de la família Centelles i enfeudada als Santaeugènia³. Ambdós casals eren a la vegada molí i fortalesa, com el que estudiarem. També sabem que abans del 1080 Tedmar Mir de Castellterçol havia edificat un molí i una torre a Marfà (del municipi de Castellcir), en uns terrenys que eren del monestir de Sant Benet de Bages⁴.

Un clar testimoni del dret de *molinya* que tenien els senyors sobre els seus vassalls el trobem en el llarg plet que varen mantenir, entre els anys 1316 i 1318, els homes de la sagrera de Sant Pere d'Osor (de les Guilleries) contra la seva senyora, Sibília de Saga, per a alliberar-se de l'obligació que ella els volia imposar d'haver de moldre únicament en els seus molins⁵.

Tanmateix, per no allargar excessivament aquest treball, prescindirem aquí de tota altra referència que ens aparti de la finalitat que ens hem proposat, que és presentar el passat del molí de Llobateres, de Sant Quirze Safaja, de l'alta vall del riu Tenes o, si voleu, de la riera de Tenes, tal com se'l coneix modernament.

El riu Tenes (que la vella documentació anomena sempre *rivum*, mai *riaria*, fins al punt de trobar al segle XVI l'apel·lació de «la riera anomenada riu d'Atenes») s'origina, com és sabut, al terme municipal de Castellcir, gairebé sota la vella parròquia de Santa Coloma Sasserra. Abans que el mateix riu, surt documentat, entre els anys 923 i 1020, un *castrum de Tenis* o de *Tennes* en la vella documentació del monestir de Sant Benet de Bages, el qual estava situat a la capçalera del riu i que segurament és el que li va donar el nom⁶.

L'alta vall del riu Tenes és la que va del seu origen fins a la gran cascada de Sant Miquel del Fai, i aquí hi hagué en temps passats diversos molins: almenys tres en el terme de Castellcir, sis dintre la parròquia de Sant Quirze Safaja i un altre sobre el saltant del Fai, del terme de la parròquia de Sant Martí del Fai, però del domini o senyoriu dels Centelles. Els molins del terme de Sant Quirze Safaja o antic terme senyorial de Centelles eren el Molí Nou o antic molí de Torruella, el de Poses i el del Soler, dels quals no es coneix ni el setial; després venien els tres molins de Llobateres —conservats en peu o en ruïnes— i el molí del Fai o de Tabastilla, del qual resten vestigis al peu de la moderna carretera que porta al monestir de Sant Miquel del Fai.

2 AAVV: *Castell de Moià, Clarà, Rodors i Nou de Moià*. En "Els Castells Catalans", vol. 5, Rafael Dalmau edit., Barcelona, 1976, pàg. 667-681.

3 OLIVER i BRUY, Jaume: *El molí feudal de Blancafort de la Garriga*. En "Analecta d'Història Garriguenca", núm. 2 i 3, 1995, i PLADEVALL i FONT, Antoni: *Santa Maria del Camí de la Garriga*. En "Analecta d'Història Garriguenca", núm. 4, 1995, pàg. 2-8.

4 PLADEVALL, Antoni: *Castellterçol. Història de la vila i el seu terme*. Eumo edit. Vic, 1991, pàg. 39.

5 PLADEVALL, Antoni: "La Vall d'Osor dels anys 1316 a 1318". En la revista *Ausa*, IV (1961-1963), pàg. 287-289.

6 Exposàvem aquesta teoria en un treball titulat *Primeres notícies històriques sobre Castellcir i el seu terme*, que es va publicar l'any 1974 en el "Programa de Festa Major de Castellcir" i que van recollir Jaume DANTÍ i Joan RUIZ a l'obra *Castellcir. Segles X al XVIII*, 1993, pàg. 90-91.

EL MOLÍ O ELS MOLINS DE LLOBATERES

Aquestes pàgines pretenen no més, com ja hem indicat, atreure l'atenció sobre un molí o uns molins —puix que la documentació els esmenta sempre en plural— de Llobateres, antic molí de Centelles, de la Torre o de Fontubal, gràcies a un fons documental descobert recentment en un mas de Sant Quirze Safaja.

El molí de Llobateres té la singularitat de no ésser mogut, almenys durant els primers temps, per l'aigua del Tenes sinó per una abundosa font que neix al seu costat i de la qual s'abasteix actualment la població de Sant Feliu de Codines. Aquesta font és una de les principals deus d'enriquiment del cabal del riu Tenes. Més tard, per a augmentar la capacitat del molí, es va fer servir també l'aigua del Tenes gràcies a una resclosa feta dins la propietat del veí mas Torras, que, com es veurà, serà un motiu de litigi constant entre els Torras i els Llobateres.

El molí es troba recolzat a la serra dita de les Planes, que culmina amb el Fitor i la finca del mas Flequer de Sant Feliu de Codines, a l'extrem d'una gran recolzada que fa el Tenes abans d'abocar-se vers els espadats del Fai. Presideixen la petita vall que hi ha enfront del molí el gran mas de les Torras i un grup de cases residencials modernes. El molí és perfectament accessible

Panoràmica del molí de Llobateres i de la serra de les Planes vist des del mas les Torres.

Fotografia: A. Pladevall.

per la pista que surt de la carretera de Centelles a Sant Feliu de Codines i que mena al mas Torras i a la moderna depuradora dels termes de Castellterçol, Castellcir i Sant Quirze Safaja, construïda prop de la riera.

La documentació sobre el molí es conserva a l'arxiu particular del mas Bernils de Sant Quirze Safaja en un plec factici d'una quarantena d'unitats, algunes de les quals amb diversos documents de pergamí o paper, fet per un avantpassat del mas i que té com a títol: *Llibre de las varias escrituras y notas que se han encontrado entre los papiers de casa de Barnils, pertanyents als Molins dits de Llobateres. Compost per Joan Masfe-*

rrer y Barnils, en lo any 1856; que abreujaem així: Arx. Bernils, Doc. Llobateres.

PRIMERES NOTÍCIES

El testimoni més antic del molí de Llobateres és la seva arquitectura, que es pot documentar encara dintre l'època romànica o el segle XIII⁷ i que descriurem més endavant.

Documentalment, creiem que cal identificar amb aquest molí «els molins de Centelles» que el 1328 tenia arrendats Arnau Flequer, esmentats juntament amb el molí del Fai o de Tabastilla en un capbreu del 1549; concretament en

Torre del molí de Llobateres, casa dels moliners a mà esquerra i restes de moles antigues al primer pla.
Fotografia: J. Muntal/MDG.

un plet o discussió que Pere de Castellet, prior del Fai, mantenia amb el senyor de Centelles sobre aquest últim molí⁸.

Aquests molins eren propietat del senyor de Centelles per trobar-se dins el seu terme jurisdiccional, bé que tocant la seva frontera meridional; potser per aquesta circumstància es varen fortificar.

Durant el segle XIV, el senyor explotava aquests molins pel sistema d'arrendataris, però el despoblament del segle XV féu que s'abandonessin i que a partir del 1486 el senyor de Centelles els establís en emfiteusi i així pràcticament es privatitzessin.

El fons documental del mas Bernils ens ha conservat un dels documents d'arrendament fet pel senyor de Centelles —segurament el darrer—, que per la seva importància transcrivim al final d'aquest treball i que és el que per la seva singularitat i interès ens ha mogut a fer aquesta exposició i estudi.

Aquest document diu bàsicament que el dia 1 de març de 1371 el noble Eimeric de Centelles, senyor del castell i de la baronia del mateix nom, arrenda a Bartomeu de Campdebous (fill d'un antic mas de la parròquia de Sant Quirze situat vers Comapregona) i a la seva muller, Alamanda, "aquells molins que posseïa, un sobre l'altre, situats a la parròquia de Sant Quirze Safaja, anomenats vulgarment *los molins de Scentelles, prop lo mas de la torra de Sant Quirce*, amb l'aigua pel molí de l'anomenada font Tubau, amb les basses, moles, rodes, rescloses, recs, terres, hortes i llinars... amb les cases de dits dos molins i amb la torre construïda al molí superior amb quatre troncs de cobertes amb portes de fusta i amb els claus de ferro en dits dos molins".

Li arrenda o estableix els paraments dels dits molins, segons consta en l'inventari que se'n va fer davant del notari públic, Berenguer de Planes, en presència de Guillem de Senosa, vicari de Sant Quirze, de Guillem de Poses d'Avall, de Pere de Benyes Mitjanes i de Guillem del Fai, tots del terme del castell de Centelles. Aquest inventari, que dis-

sortadament no s'ha conservat, el va fer escriure Ponç de Corts, batlle del castell de Centelles.

Aquest interessant document segueix especificant que el nou establiment comprèn els dos molins, tres llinars o camps de lli i una casa —situada molt a prop del molí superior— coberta amb bigues i amb la seva porta, en la qual les persones que venien a moldre amb animals propis deixaven els seus animals. També li cedeixen els jornals de destret o obligats que han de fer els homes que vénen al dit molí per a arreglar la resclosa dels molins i escurar els recs i les basses dels molins, com sempre s'ha acostumat de fer, amb el benentès que si els dits homes no volen fer aquests treballs a petició seva, ell pugui recórrer al batlle del castell de Centelles per tal que els hi obligui.

També li estableix o arrenda aquella masoveria dita vulgarment “la Molinera” que es troba construïda dins la dita parròquia —amb els seus horts, cases i terres— però el dispensa de fer-hi foc o de tenir-hi residència contínua; això no obstant, l'ha de tenir coberta i en bon estat.

Tot això haurà de tenir en servei i guardant-ne fidelitat al senyor del castell de Centelles, que ho té en franc alou i al qual haurà de reconèixer tots els drets, entre els quals el de fadiga de trenta dies en cas de venda o traspàs del domini. El senyor de Centelles es reserva el poder de fer pau i guerra des de la torre del molí superior de la Torre i d'estatjar-s'hi amb els seus homes de dia i de nit en cas de guerra, sense cap

perjudici per als arrendataris.

Per aquest establiment, en Bartomeu Campdebous i els seus pagaran cada any set quarteres de blat, bo i net, a mesura del mercat de Vic, als Centelles el dia de la Mare de Déu d'Agost. La resta de guanys serà per als arrendataris, excepte que hauran de moldre per als Centelles cada any tot el seu gra o un total de 36 mesures, de les quals només en tocarà una al moliner com a dret de moltura. També, per la masoveria dita *la Molinera* i pels llinars adjunts, els hauran de donar un parell de gallines de cens per Nadal.

Si els Campdebous volguessin trencar o desfer aquest contracte, els serà lícit, però per això hauran de donar als senyors del castell de Centelles el cens de dos anys, o sigui: catorze quarteres de forment, 80 sous de moneda barcelonesa de tern, i retornar-los totes les coses que consten en l'inventari esmentat abans.

La família Campdebous s'avé a les condicions i les dones Elisenda i Alamanda renuncien a tot dret de nova constitució per raó dels seus dots i al favor del benefici del *senatus consulti Valleiani*.

Signen el document Eimeric de Centelles i els quatre components de la família Campdebous: el pare i fill, anomenats Bartomeu, i la muller i la nora, anomenades Elisenda i Alamanda.

Hem resumit amplament el document perquè s'hi exposen les obligacions d'un molí senyorial amb el seu dret de moltura o *molinya*, els jornals a destret que

havien de fer els homes del terme per a tenir-lo ben conservat i les reserves que en feia el senyor de Centelles. D'altra banda, també s'hi explica el perquè de la torre de defensa feta sobre el molí: per a defensar-lo i a la vegada per a defensar el terme.

El molí de Llobateres és un dels clàssics molins fortificats —o molí senyorial— dels quals resten altres a Catalunya, sovint molt més mal conservats que el nostre o no tan antics. Recordem alguns d'aquests molins fortificats, com ara el ja esmentat de Castellnou de la Plana, a Moià, el de Ratera a l'Aranyó (Segarra), el de la Torre a Cambrils (Baix Camp), el de can Fèlix a Montmajor (Berguedà), el de Segur i el de la Roda a Veciana (Anoia), la majoria dels quals, però, refets en època gòtica o més tard encara. El de Llobateres, en canvi, guarda íntegrament la seva estructura.

El molí actual té com a elements més característics la bassa amb el seu cup o pou al seu extrem, a tocar de la torre, que servia per a aconseguir la màxima pressió de l'aigua, i la vella torre, a la part baixa de la qual es trobava el molí.

Aquesta torre és de planta quadrada i mesura uns 3,45 metres de costat pel seu interior. Disposa d'uns murs amb una gruixària que hem calculat en 1,30 metres. Ara té uns deu metres d'altura, però està modificada a la seva part superior, que és coberta a dues vessants, però que inicialment sembla que acabava amb un terrat i un mur merletat. En l'època medieval només tenia

Casa dels moliners i torre fortificada del molí amb les espitlleres allargades de l'època medieval a la façana.

Fotografia: J. Muntal/MDG.

sageteres o espitlleres, gran part de les quals molt allargades, com es veu a diferents punts, sobretot a la part frontal i a la part superior o planta tercera; ara té obertures modernes dels segles XVI o XVII, quan es va adaptar a l'habitatge que hi té adossat.

La torre consta de soterrani, planta baixa, pis per a residència del moliner i segon pis o golfa sota el teulat modern. El soterrani o carcabà, on hi havia la roda giratòria que feia anar la mola sobirana, és a uns dos metres sota el pis de les moles o planta baixa; aquesta planta baixa està coberta amb volta de canó un xic apuntada feta amb carreus ben escairats.

Al pis o residència primitiva dels moliners, situat sobre aquesta volta, s'hi entrava per una porteta d'arc de mig punt col·locada a uns 3,5 metres del sòl i s'hi accedia per una escala llevadissa, com era corrent a totes les torres de defensa medievals. Entre el pis del moliner i la sala de les moles hi havia una petita obertura interna feta a la volta que permetia una comunicació interior.

Com hem vist en el document anterior, es tractava d'una torre defensiva amb la doble missió de defensar el molí i d'estar integrada a la protecció del terme senyorial de Centelles. El seu nom primitiu era *molí de la Torre* i també *molí de Centelles*, prop del mas de la Torre, cosa que sembla indicar que el veí mas Torras, dit inicialment el *mas de la Torra*, podia haver pres el nom d'aquesta.

Situació del molí de Llobateres respecte al riu Tenes.

Al fons, una caseta annexa enderrocada.

Fotografia: J. Muntal/MDG.

El document diu que hi havia dos molins, l'un sobre l'altre, cosa que creiem que cal interpretar com que fora de la torre, bé que adossada a aquesta i aprofitant el gran desnivell que hi ha fins a la riera (segurament a l'indret on el 1694 es construiria el mas Llobateres) hi havia un segon molí. També es podria entendre que hi podia haver dos molins a la mateixa torre, un a cada planta, però això ho considerem tècnicament inviable. Com veurem, un segon molí draper o batà va funcionar en temps moderns sota la casa del moliner aprofitant l'aigua que sortia del molí fariner.

LA PRIVATITZACIÓ DEL MOLÍ

El despoblament dels segles XIV-XV, que va fer perdre tantes antigues pagesies, va afectar també l'antiga organització o monopoli senyorial sobre molts molins. La manca de gent va fer poc rendibles els molins per als senyors i molts es varen abandonar. Els molins de Centelles, altrament dits *de la Torra o de Fontubal*, es compten entre els abandonats.

Així ho explica un document del 23 de març de 1486 fet pel notari de Barcelona, Galzeran Balaguer, pel qual Guillem Ramon de Centelles, senyor i baró de Centelles, arrenda a Miquel Llobatera i als seus (de la parròquia de Santa Coloma de Centelles) aquells dos molins anomenats *de Fontubal de la Torra*, situats a la parròquia de Sant Quirze Safaja, amb els seus casals, els seus recs i les seves pertinences, que ell tenia "com a cosa

deixada i deshabitada i de molt temps no posseïda per ningú".

Li estableix, juntament amb les moles que en temps passat eren dels dits molins, tot el seu parament; i si algú tingués coses que pertanyien als dits molins, els les podrà demanar i recuperar. Li posa com a condició que dins de tres anys haurà d'obrar i reparar els molins de manera que s'hi pugui moldre.

Per aquests molins i per totes les millores que hi haurà fet, pagarà cada any per Sant Pere i Sant Feliu (dia 1 del mes d'agost) tres quarteres de forment, bo i rebedor, a mesura de Centelles. Com a dret d'entrada, donarà al senyor de Centelles un parell de pollastres.

El document també diu que abans es pagaven pels dits molins sis quarteres de forment i altres drets i cens, que ara aboleix Eimeric de Centelles atenent que en Llobatera o Llobateres ha de refer els molins. També se li posa com a obligació pagar les servituds que els dits molins feien a l'església de Sant Quirze Safaja⁹.

Remarquem una vegada més que sempre es parla de molins en plural, no d'un molí sol.

És notable l'esment que fa dels drets que havia de satisfer a l'església de Sant Quirze. Aquests, per un altre document del 3 de febrer de 1487, sabem que consistien en el delme o dècima part que l'església parroquial rebia sobre els emoluments

i els guanys dels blats dels molins i pels quals havia de celebrar una missa cada dissabte a l'altar de Santa Maria de la parròquia i fer cremar també perpètuament una llàntia davant del dit altar.

Sabem que aquest cens o obligació es va redimir, però no sabem amb quines condicions, puix que el document que ens ho diu és només l'autorització del bisbe de Vic a dos capellans perquè, com a àrbitres, assenyalessin les condicions per a reduir aquella antiga obligació que, a causa d'estar aterrats i abandonats els dits molins, feia anys que el rector de Sant Quirze no rebia¹⁰.

La família Llobateres va reparar tot seguit el molí o els molins i va obtenir també del baró de Centelles la facultat de fer rescloses i d'aprofitar per al seu molí l'aigua del Tenes des del salt del molí de Poses fins a sota els molins que pertanyien a en Miquel Llobateres. Aquesta concessió fou una font continuada de discussions entre els propietaris del molí de Llobateres i els propietaris del mas Torras, perquè la resclosa per a portar l'aigua a aquest molí era a l'indret de la font del mas Torras, o sigui, dintre de la propietat d'aquest mas, tot i que les aigües eren propietat del senyor de Centelles. Aquest, d'altra banda, havia fet als Torras una cessió d'aigua per a regar i més tard per a empouar en els seus pous de gel.

Com és lògic, el rec per a portar l'aigua de la resclosa al molí passava totalment per la propietat

⁹ Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 2.

¹⁰ Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 8.

dels Torras i aquests la volien aprofitar per a regar les seves terres. Els plets entre els Llobateres i els Torras, i més tard entre els Torras i els Bernils, quan aquests varen passar a ésser els amos dels molins de Llobateres, són constants. En la documentació del mas Bernils hi ha notícia de plets i discussions els anys 1498, 1640, 1662, 1728-1729 i 1771; també trobem ressò d'aquests plets i d'altres per l'aprofitament de l'aigua de la resclosa per a fer gel als pous del mas Torras en la rica documentació d'aquest mas.

El primer plet de 1498 va tenir lloc entre l'Andreu Torra, la seva muller Margarida i llurs fills, Miquel i Joan, amb l'Antònia, viuda d'en Miquel Llobateres. Ell ens informa de la construcció de la resclosa —potser la primera que es feia—, que reforçaria el corrent de l'aigua de la font per a anar als molins.

Es discutia l'aprofitament d'un hort proper al *molí de la Torra* i allò que havien de pagar els Torras per a fer la resclosa i aprofitar part de l'aigua que anava cap als molins.

La discussió es va solucionar mitjançant un arbitratge el 19 d'abril del dit any 1498 segons el qual els Llobateres podrien continuar conreant l'hort en litigi, però haurien de pagar per això cada any per Nadal dues gallines al baró de Centelles i dos sous als Torras. També es pactà que, en construir de nou la resclosa del Te-

nes, els Llobateres pagarien dos terços del seu import i en Torras el terç restant. En Torras també tindria el dret de regar cada disabte amb l'aigua que anava de la resclosa al molí¹¹.

És notable també el plet de l'any 1640 perquè ens parla de la indústria del gel, en què s'havien especialitzat els Torras, els quals tenien dos pous per a empouar-lo. La discussió va començar perquè en Pere de Llobateres i el seu fill Jacint es varen queixar a la cúria del comtat de Centelles contra en Pere Pau Torras perquè aquest havia fet una bassa al costat de la resclosa, enfront de la font de les Torras, per a tenir més gel per als seus pous; aquesta bassa connectava amb la resclosa i els Llobateres creien que la perjudicava i la posava en perill en cas d'una rierada. Per a donar suport als seus drets, els Llobateres varen presentar dos documents —el 1486 i el 1525— segons els quals el senyor de Centelles els havia acensat l'aigua de la riera de Tenes.

Els Torras també varen presentar documents per a provar la facultat que tenien d'utilitzar l'aigua de la riera per a regar i per als seus pous de gel; el que autoritzava de prendre l'aigua per als pous de gel era del 1614.

Com en el cas anterior, la discussió va acabar amb una concòrdia en virtut de la qual en Torras quedava facultat per a omplir la nova bassa amb l'aigua de la res-

closa i fins i tot per a utilitzar el gel que s'hi fes; per a això pagaria cada any als Llobateres 16 sous pel perjudici que podia causar això a la resclosa, però deixant clar que si algun any no feia fred, i per tant no podia empouar gel, no pagaria res. Es va establir també que aquest pacte es renovaria cada quatre anys. El pacte següent es faria amb Beneta, muller de Pere Pau Torras¹².

El plet més llarg és el que hi va haver entre els anys 1728 i 1729 entre en Joan Baptista Bernils, que des de 1722 era l'amo del molí de Llobateres, i en Jaume Torras, «capitán reformado» i, abans, «comandante de fusileros». En Torras estava ressentit contra en Bernils perquè l'any 1714 en Salvador Llobateres havia promès el dret de fadiga o opció de compra del mas i els molins de Llobateres a en Jaume Torras, però en el moment de fer la subhasta hi va tenir opció en Bernils perquè tenia ja una hipoteca sobre els béns dels Llobateres.

Les discussions foren per les qüestions antigues del pas de l'aigua, el manteniment de la resclosa, el dret de regar, l'obtenció de gel per als pous d'en Torras i els límits entre les dues finques; també es discutia en especial la possessió o l'aprofitament d'una roca situada davant del molí, a la llera del riu, on en Torras acostumava a batre. En realitat, tot va quedar com abans, excepte que en Torras va fer valdre el seu dret de

11 Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 24.

12 Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 23.

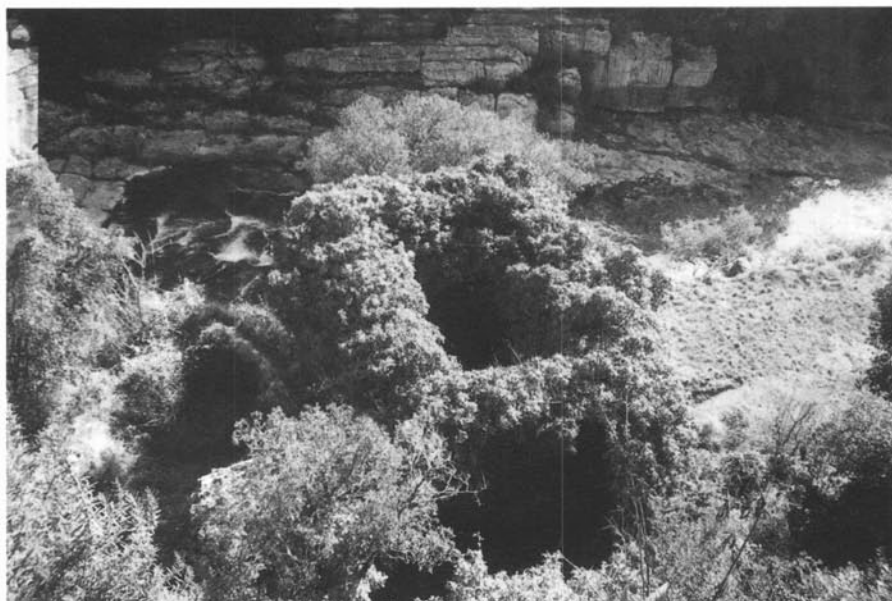

fer basses a la riera, més avall de la resclosa, per a obtenir més gel per a un pou nou que havia construït¹³.

ALTRES NOTÍCIES COMPLEMENTÀRIES

Com ja s'ha indicat, la documentació conservada parla sempre dels molins, no del molí. El primer document de 1371 ja fa esment d'un molí sobre l'altre; per tant, més que dos molins situats a la mateixa torre, cal entendre-ho —creiem— com un molí dins la torre i l'altre en un altre petit edifici adossat a aquesta i situat al lloc on ara hi ha el mas o la casa dels moliners. Això sembla exigir-ho la tècnica, la situació topogràfica de la torre i el fet que, com diu la documentació, la torre estava sobre el molí superior, per la qual cosa era normal que el molí inferior estigués fora d'aquell.

Inicialment, els molins eren fariners, però més tard (creiem que a partir del segle XVI, quan va créixer a Centelles i a d'altres poblacions un xic importants l'ofici de la parairia i dels teixits) es va construir un molí draper al costat del molí fariner. Aquests molins o batans de maces, moguts per una roda hidràulica idèntica a la dels molins fariners que es troben arreu del país des del final de l'edat mitjana, servien per a enfeltrar els teixits de llana per mitjà d'un parell de maces que de manera intermitent colpejaven el teixit. Se'ls deia també noc, nom que recorda en-

El molí de baix era un molí draper i s'anomena també *molí petit*. Fou construït l'any 1787. Actualment està en runes i ha quedat absorbit per la densa vegetació. Fotografia: J. Muntal/MDG.

cara el molí del Noc de Viladrau, a la riera Major.

No sabem quan es va construir o adaptar el primer molí draper a Llobateres, tot i que fou certament força abans de 1684, moment en què es cita com a existent des de feia temps. En un inventari de 1698, consta a Llobateres: "*En lo Molí draper. Item lo molí draper ab sos gorniments*". L'any 1722, en Joan Bautista Bernils, que acabava d'adquirir la finca dels Llobateres, va manar fer a Francesc Targarona, mestre de molins, un peritatge i un pressupost per a arreglar els molins que es trobaven en molt mal estat, i diu que "cal fer de nou tot lo noch, menos lo abre y la roda que encara pot servir"; també diu que "cal fer tres sèrcols de ferro per lo abre

de la roda perque los levadors no el fassen esquerdar". En un compte de l'any 1723 presentat pel mateix Targarona sobre la feina que ha fet al molí, posa les quantitats que ha gastat per a "adobar los molins y fer nou lo noch". El compte fa esment de moltes bigues de roure, dues "sanyoles" de ferro grosses per al mànec de les maces i vuit claus d'un pam i mig per a clavar el noc, tot per al molí draper¹⁴.

L'inventari de 1698 diu clarament que el molí draper era sota la casa del molí de Llobateres, reedificada el 1694, i això mateix ho confirma un precari o espècie de capbreu que el 28 de febrer de 1704 en Salvador Gallafé i Llobateres va fer a Francesc de Blanes i de Carrós, comte de Centelles,

¹³ Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 29 i 30.

¹⁴ Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 20, 22 i 39.

Interior del carcabà del molí de baix amb les restes de la mola i del rodet. Està en molt mal estat de conservació.
Fotografia: J. Muntal/MDG.

en el qual després d'esmentar els dos molins de Llobateres o antics molins de Centelles situats prop la torre, diu "també tot aquell molí draper, construït en la mateixa parròquia de Sant Quirze Safaja, noves rescloses i qualsevols altres paraments necessaris per moldre en el molí que de nou construïreu".

En realitat, tampoc en aquell moment es va edificar el molí, puix que un altre document del 29 de setembre de 1771 renova aquest permís fent referència expressa a la concessió de 1704. Aleshores fou en Josep Bernils, com a propietari dels molins de Llobateres, qui va demanar al comte de Centelles "poder edificar un molí draper amb la seva casa a la parròquia de sant Feliu de Codines"¹⁵.

Aquesta vegada es portà a terme la construcció del nou molí, perquè el 14 de desembre de 1787 en Bernadí Bernils va permutar amb Ignasi de Dou i Bassols i Caietana de Dou i Tayadella, amos del Flequer, una peça de terra de mitja quartera de sembradura per a poder accedir al molí que estava construït prop de la riera de Tenes, abans d'arribar a Sant Miquel del Fai, dins el terme i la parròquia de Sant Feliu de Codines. Es tracta, per tant, del molí petit¹⁶.

Passat el molí de Llobateres, la riera de Tenes fa de límit entre els municipis i les parròquies de Sant Feliu de Codines i de Sant Quirze Safaja. En conseqüència, com que el molí es va edificar a la dreta de la riera, aquest era dintre el terme de Sant Feliu de Codines.

La documentació de Bernils sobre el mas i el molí de Llobateres ens permetria allargar molt més aquest treball, però no aporta notícies noves d'interès general.

La família Bernils —o Masferrer i Bernils— va vendre, a la darreria del segle passat, la seva finca (inclòs el molí de Llobateres) a la família Soler, i aquesta la va revendre fa pocs anys al municipi de Sant Feliu de Codines per tal d'aprofitar la seva font o aigua per a abastir la seva vila.

El molí va tenir residència d'amos i de masovers fins cap al 1960, i fins aleshores el molí va estar en funcionament. Ara, una potent bomba hidràulica puja l'aigua als dipòsits fets a dalt al pla en terme de Sant Feliu de Codines.

El mas —datat de 1694—, amb la vella torre medieval descrita abans, es manté en peu, però tot es veu ara força abandonat. Subsisteix encara l'antiga bassa al costat de la torre, però s'ha tapat la gran deu o antiga "Font Tubal", situada a un extrem de la bassa, que mostrava l'abundant surgència d'aigua que emergia de la penya.

Els vells molins de Centelles, de la Torre o de Font Tubal són ja història; una història interessant que enriqueix la coneixença del passat local i fins la història general dels molins medievals catalans.

¹⁵ Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 16.

¹⁶ Arx. Bernils. Doc. Llobateres, núm. 18 bis.

APÈNDIX

Arrendament que fa el noble Eimeric de Centelles a Bartomeu Campdebous i als seus dels molins de Centelles, dits també de la Torre i de la font Tubau, del terme parroquial de Sant Quirze Safaja (1 de març de 1371). Es parla de la torre del molí, del dret de fer-hi la guerra, de les moltures i dels jornals de destret que hi han de fer els homes que utilitzen el molí.

Prima die mensis marfil anno M^oCCC^o septuagesimo primo.

Nos, Eyinerichus de Scintillis, per nos et omnes successores meos, damus, laudamus et [in] perpetuo stabilimus vobis, Bartholomeo de Camp de bous et uxori vestre Elicsendi, et Bartholomeu, filio vestro, et Alamande, uxori sue, de parrochia Sancti Quirici de Fagia, et vestris quibus volueritis, [in] perpetuo, illa duo molendina nostra, unum supra alium, constituta in dicta parrochia, vocata vulgariter los molins de Scentelles, prop lo mas de la Torra de Sent Quirce, cum aqua ad molendinum vocata la font Tubau, cum vassis, molis, rodenis, resclosiis, trescolaribus, terris, ortis seu linariibus assuetis, cum arboribus que ibi sunt et erunt et aliis ad dicta molendina pertinentibus, cum domibus dictorum molendinorum et cum turri constructa in molendino superiori, cum quatuor tronchs coopertis, et januis de postibus, cum clavis ferreis in dictis duobus molendinis; hoc autem stabilimentum facimus vobis et vestris quibus volueritis perpetuo de predictis duobus molendinis, cum suis omnibus apparamentibus, pro ut de dictis apparamentibus dictorum duorum molendinorum laciis hoc et alia laciis continetur in quodam inventario scripto per manum Berengarii de Planis, notarium publicum de omnibus et singulis apparamentibus et necessariis o dictorum duorum molendinorum, quod inventarium scriptum fuit per dictum notarium, quarta die mensis marcii anno quo supra ad requisitionem nostram, in presentia vestri et Guillelmi de Senosa, vicarii in ecclesia Sancti Quirici de Fagia, Guillelmi de Pausis inferioribus, Petri de Benyes miyanes et Guillelmus de Fallio, de terminio dicti castri, quod inventarium scribi fecit Poncius de Curtibus, baiulus castri de Scintillis, per dicto notario, ad requisitionem nostram; hoc autem stabilimentum facimus vobis et vestris perpetuo de predictis duobus molendinis cum tribus linariis terre ibidem existentibus et cum quadam domo satis prope mo-

lendino superiori in qua, persone venientes cum animalibus proprias ad molendum ponant sua animalia pro ut assuetum est, quam quidem domus est bone et sufficienter cooperta cum trabeis, fustibus et lateribus et cum januis. Item de omnibus et singulis moledos de destret habeatis jornalieribus assuetis ad aptandum et tornandi resclosiam dictorum molendinorum ad scurandi regum et rega et pos[...] molendinorum suis temporibus, pro ut est assuetum, quibus jornalieribus vos et vestri mandabit[is] [ducere?] de mandato nostro ad faciendum dictum servicium assuetum ad dicta molendina, et si non facient dictum servicium assuetum ad dicta molendina, et si non facient dictum servicium assuetum in predictis, vos et vestri teneamini denunciare baiulo castri de Scintillis, qui ex officio suo faciat dictum servicium predictis molendinis facere dictis hominibus jornalieriis pro ut est assuetum, et pignoret eos ut faciant dictum servicium et reddat vobis dictus baiulus et pro dictis jornalibus et de bonis eorum quantum ad hoc complementum justicie vobis faciente et vestri sua necessaria in alimentis dictis jornalieribus quando faciunt dictum servicium. Item prima ratione stabilimus vobis illam masoveriam vulgariter vocatam la Molinera, cum omnibus suis ortibus, constructam in predicta parrochia, cum suis domibus, honoribus et possessionibus heremis et cultis, et cum omnibus juribus suis, de qua quidern masoveriam eicimus vobis et vestris perpetuo ignem et residenciam continuam personalem, tamen teneatis ipsam coopertam in suo bono statu. Hoc autem stabilimentum facimus vobis et vestris de predictis omnibus et singulis cum ingressibus et regressibus, pertinenciis et affrontationibus suis, sicut melius dici et intelligi potest, ad commodum vestrum et vestrorum et bonum intellectum, sub tali tamen conditione quod teneatis vos et vestri omnia supradicta ad servicium nostrum et fidelitatem nostram et nostrorum successorum in castro de Scintillis, sub francho alodio nostro et nostrorum successorum, cum terciis, laudismis, ampariis, penis ernpararum facte, firmamentis directi, faticha triginta dierum et allis juribus et usibus quos verus et directus dominus alodiarius debet habere in suo francho alodio, nullum alium dominum neque dominos ibi proclametis in predictis, nisi tamen nos et successores meos in castro de Scintillis; retinemus tamen nobis et nostris successoribus in castro de Scintillis in dicto stabilimento quod semper possimus et successores nostri face-re possint, quando de nostra et eorum processerit voluntate, pacem et guerram de dicta turri dicti molendini superiori de la Torra, et ibi manere, et homines dicti termini de Scintillis in temporibus guerre ponere et

habitare si voluerimus nocte dieque durantibus guerris antedictis, sine omni dampno et missione vestra et vestrorum, et dicti nostri stabilimenti; reddendo nobis et vestri perpetuo pro dicto stabilimento omnium predictorum septem quarterias frumenti, boni, pu[l]chri et nitidi, ad rectam mensuram mercati civitatis Vicensis, in quolibet anno in festo Sancte Marie augusti et sic deinde annuatim et perpetuo, tamen in isto presenti anno non solvatis nisi tres quarteras et mediam et totum lucrum dictorum molendinorum vestrum faciatis excepto quod molatis nobis in dictis molendinibus totum nostrum granum ad triginta sex mensuras, de quibus teneatis unam mensuram tantum pro molturiis. Et etiam nobis retento quod redattis vos et vestri totum censum assuetum per dictam masoveriam vocatam la Molinera, et totum censum et servicium in quibus dicta molendina teneatur, unum par gallinarum censualium pro linariis que dicta masoveria tenet in festo Natali, tamen si volueritis recedere in nobis et nostris totum in simul predictum stabilimentum, sit vobis et vestris licitum reddere, et in hoc casu reddatis censum duorum annorum, scilicet quatuordecim quarterias frumenti in simul et octuaginta solidos in denariis monete Barchinonense de terno, et reddere omnia bona contenta in predicto inventario, que omnia essent in dicta redditione vobis acquisita, et nobis et nostris in hoc casu reddita. Et sub conditionibus supra tactis promittimus vobis et vestris predictum stabilimentum facere tenere et teneri de omni et in pace contra omnes personas possidere sub obligatione omnium bonorum nostrorum; pro intrata huiusmodi stabilimenti a vobis confitemur 'recepisse octuaginta solidos monete Barchinonense de terno supra quibus renunciamus exceptioni dicte peccunie non numerate et non recepte et obligate. Et si hoc stabilimentum plus modo valet et valuerit, intrate predictae totum vobis pura donatione damus, confirmamus et relaxamus, renunciando quantum ad hec beneficio minoris precii et expresse beneficio illius legis que subvenit de cepto ultra dimidium justii precii et beneficium nove constitutionis et dividendi actiones et omni alii juri et ratione venientibus contra predicta. Ad hoc nos Bartholomeus Camp de bovis et Elicsendis, uxor mea, et Bar-

tholomeus, filius mei, et Alamanda, uxor eius, recipientes gratis in vobis dictum stabilimentum sub formis predictis per actis et conditionibus supra tractate promittimus dictas condiciones observare et dictum censum solvere. Et si recederimus dictum stabilimentum solvere promittimus quatuordecim quarterias frumenti in simul incontinenti et dictos octuaginta solidos et omnia bona in apparamenta dictorum molendinorum et dicte masoverie pro ut scripta sunt in inventario iam dicto sub obligatione omnium bonorum nostrorum mobilium et immobilium, habitorum et habendorum, renunciando quantum ad hoc beneficio nove constitutionis, dividendi actione, et nos dicte mulieres cerciorate de juribus nostris per notarium infra scriptum beneficio Valleiani senatus consulta et juri ypothecarum nostrarum, et omni alio juri et rationi venientibus contra predicta et ho[c] juramus per Dominum Deum et Sancta Quatuor Evangelia manibus nostris corporaliter tacta.

Sigñum Eymerici de Scintillis predicti qui hoc firmanus salvo jure, censu et dominio meo in omnibus.

Sigñum Bartholomei de Camp de bous aliter vocato de manso Generii.

Sigñum mei, Elicsendis, uxoris eius. Sigñum Bartholomei, filii eorum. Sigñum mei, Alamanda, uxor eius, predictorum, qui hoc laudamus, firmamus et juramus.

Arxiu Mas Bernils. Sant Quirze Safaja. Doc. 4 del manual factici "Llibre de las varias escrituras y notas se han encontrat en los papers de la casa de Barnils pertanyents als Molins dits de Llobateras. Compost per Joan Masferrer i Barnils, en el any 1856". En el grup o plec núm. 4 hi ha dues còpies: una amb lletra del segle XV, que és un mig foli que conté el principi i un segon tros més endavant, i l'altra, sencera, del segle XVI. El copista no va entendre algunes paraules i n'equivoca d'altres, a més d'escriure amb *y* i altres variants del seu temps.